

UOT 1(091)

A.H.Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
heydarovaaygun96@gmail.com

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.04.2024.019>

Açar sözlər: *multikulturalizm, tolerantlıq, etnik qruplar, siyasi baxışlar*

Tarix öz xronologiyasını müxtəlif millətlərin, xalqların, etnik qrupların, fərqli dinlərin münasibəti və münasibəsi əsasında qurmuşdur. Bu mübarizələrin nəticəsi kimi insanlar zamanla birgə yaşayışa, tolerantlığa, dözümlülüyə alışmışdılar. Bu proses XX əsrin 70-ci illərindən etibarən “multikulturalizm” adını alsa da, cəmiyyətin yarandığı ilk vaxtdan mövcud olmuşdur. Müasir dövrün, inkişaf etmiş cəmiyyətin əsas göstəricilərindən biri də o cəmiyyətin multikulturalizm siyasətidir. Dünyada müxtəlif etnik qruplar, müxtəlif dil daşıyıcıları, müxtəlif dini mənsubiyyəti olan insanlar qrup halında yaşayırlar. Bu qrupların sayı nə qədər çoxdursa, bu ölkəni bir o qədər multikultural hesab edirik. Sözün etimoloji anlamı isə “çoxmədəniyyətli” deməkdir. Bir ölkənin multikulturalizm siyasəti öz daxilində mövcud olan müxtəlif etnik qruplara, dini və mədəni müxtəlifliklərə münasibəti ilə yanaşı, gəlmələr fonunda da ortaya qoyduğu siyasi baxış və münasibətdən asılıdır. Dövlətin göstərdiyi istisna və yardım siyasəti nəticəsində müxtəlif etnik qruplar, müxtəlif din, dil cəhətdən fərqli olan qrupların birgə yaşayışı tənzimlənməlidir.

А.Г.Алиева

ПОЛИТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА НЕЗАВИСИМОЙ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Ключевые слова: *мультикультурализм, толерантность, этнические группы, политические взгляды*

История построила свою хронологию на взаимоотношениях и конфликтах различных наций, народов, этнических групп и различных религий. В результате этой борьбы люди со временем привыкли к сосуществованию, терпимости и выносливости. Хотя этот процесс с 1970-х годов называют «мультикультурализмом», он существовал с самого начала существования общества. Одним из главных показателей современного развитого общества является его политика мультикультурализма. Люди разных этнических групп, говорящие на разных языках и исповедующие разные религии живут группами по всему миру. Чем больше таких групп, тем

более многокультурной мы считаем эту страну. Этимологическое значение слова — «мультикультурный». Политика мультикультурализма страны зависит от ее отношения к различным этническим группам, религиозному и культурному разнообразию внутри нее, а также от политических взглядов и установок, которые она выражает по отношению к иммигрантам. В результате политики исключения и помощи, проводимой государством, сосуществование различных этнических, религиозных и языковых групп должно регулироваться.

A.H.Aliyeva

MULTICULTURALISM POLICY OF THE INDEPENDENT REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Keywords: *multiculturalism, tolerance, tolerance, ethnic groups, political views*

History has based its chronology on the attitude and conflict of different nations, peoples, ethnic groups, and different religions. As a result of these struggles, people have become accustomed to living together, tolerance, and tolerance over time. The process has been known as "multiculturalism" since the 1970s, but it has existed since the first time society was formed. One of the main indicators of modern times is the politics of multiculturalism. There are different ethnic groups, different languages, and people of different religious backgrounds in the world. The more these groups are, the more multicultural we consider this country. And the ethical meaning of the word means "multicultural." One country's multiculturalism policy has a view of the various ethnic groups, religious and cultural diversity that exist within it.

Öz başlanğıcını XX əsrin 60-70-ci illərindən götürmüş “Multikulturalizm” siyasəti bu gün dünya siyasətinin əsas siyasi məğzini təşkil edir [6, s.13]. Azərbaycan da öz növbəsində bu siyasəti uğurla davam etdirən respublikalar sırasındadır. Azərbaycan tarixən etnoqrafik rəngarəngliyi ilə seçilmişdir. Qədim mədəniyyətlərin beşiyi sayılan Azərbaycan Respublikasının siyasətinin əsasını müxtəlif mədəniyyətlərə, dinlərə, etnik qruplara məxsus abidə, tapıntı və dillərin qorunması təşkil edir. Azərbaycan xalqının 8,4 faizini təşkil edən azsaylı xalqlara misal olaraq alban soylarından olan udiyələri və ingiloyları, irandilli talışları və tatları, yəhudiləri, kürdləri və başqalarını göstərmək olar [10]. Bu etnik qruplar bütövlükdə Azərbaycan xalqını təşkil etməkdədir.

XIX- XX əsrin əvvəllərindən etibarən Azərbaycanın şimal hissəsini işğal edən Rusiya köçürmə siyasəti həyata keçirmişdir. Bunun nəticəsində ölkədə demoqrafik tərkib dəyişmiş, rusların və ermənilərin sayı artmışdır. XX əsrin əvvəllərində ermənilərin Azərbaycanda törətdikləri soyqırımı və

qətliaamlar Azərbaycan multikulturalizminə zərbə idi. 1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə də bütün xalqlara bərabər münasibət göstərilmiş, azlıqlara parlamentdə təmsil olunma hüququ verilmişdir. Bununla yanaşı, İstiqlal Bəyannaməsində də milliyyətindən, irqindən, dinindən asılı olmayaraq hər kəsə bərabər hüquqların verilməsi qeyd edilmişdir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, yerli xalqın humanist, tolerant yaşamasından istifadə edən ermənilər müxtəlif ərazi iddiaları ilə çıxış edərək müxtəlif vaxtlarda azərbaycanlıları öz əzəli torpaqlarından zorla çıxardaraq eynik təmizləmə siyasəti həyata keçirmişdilər.

Uzun illər əsarət altında olmuş bir xalqın müstəqillik əldə edən zaman ilk amalı siyasi, sosial, mədəni və iqtisadi olaraq inkişaf edib öz bütövlüyünü qoruyub saxlamaq və illərlə unudulmağa çalışılan soy-kökünü xatırlamaq, adət-ənənəsini bərpa etməkdən ibarətdir. Buna görə də xalq ehtiyacı olan ideologiya ətrafında sıx birləşməyə başladı. XIX əsrin ikinci rübündə formalaşmağa başlayan Azərbaycançılıq ideologiyası həmin illərdə əsasən mədəni sahədə öz təsirini göstərir, qəzet və jurnallarda xalqımızın milli azadlıq mübarizəsinin başlıca hərəkətverici qüvvəsi idi. Zamanla siyasi sahəyə keçməsinin təsirini Əli bəy Hüseynzadə, Məmmədəmin Rəsulzadə, Topçubaşov və digərlərinin fəaliyyətində görürük. Ümummilli liderin dövründə isə Azərbaycançılıq ideologiyası yeni bir baxışa, yeni bir mərhələyə başlayır. Təsədüfi deyil ki, zamanla Azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycanda yaşayan bütün etnik qruplar tərəfindən qəbul edildi və dəstəkləndi. Ümummilli liderin Azərbaycançılıq ideyasının əsasında millətçilik deyil, vətəndaşlıq dəyəri dayanmışdır. Heydər Əliyev öz çıxışlarının birində insanın milli mənsubiyyətinin onun əsas qürur mənbəyi olması ifadəsini irəli sürmüş, azərbaycanlı olduğu üçün fəxr etdiyini dilə gətirmişdir. Bu da insanları öz milli mənsubiyyətlərinə, mədəni dəyərlərinə sahib çıxmağa, onu qorumağa təşviq etməklə yanaşı, “azərbaycanlı” adı altında birləşdikləri üçün fəxr etməkləri gərəkdiyini bildirmişdir. İdeologiyanın əsasında milli-mənəvi dəyərlərimizi saxlayıb, tarixi keçmişimizi unutmamaq şərti ilə yeni dünyaya inteqrasiya olmaq, dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıları vahid ideya ətrafında birləşdirməkdən ibarət idi. Azərbaycançılıq ideyası ənənələr, dövlətçilik tarixi, vahid dil, diaspora məsələləri kimi mühüm və geniş anlayışları özündə ehtiva edir. Azərbaycançılıq ideologiyasının əsasını təşkil edən dünya azərbaycanlılarının birliyi, ümumi məqsədlərin müzakirəsi üçün 2001-ci ildən etibarən 5 ildən bir olmaqla “Dünya Azərbaycanlılarının Qurultayı” [12] keçirilməyə başladı.

Müstəqillik əldə etdikdən sonra mühüm siyasi məsələ sayılan multikulturalizmin hüquqi siyasi müstəvidə yerini Heydər Əliyev müəyyən etmişdir. Multikulturalizmin siyasi banisi sayılan Heydər Əliyev onu

Azərbaycançılığın tərkib hissəsi sayır və assimilyasiya, izolyasiya kimi siyasi modellərdən üstün olmasını dünya ölkələrinə nümayiş etdirirdi. Buradan da o qənaətə gəlir ki, Azərbaycançılıq ideologiyası və multikulturalizm heç də bir-birinin əksi deyil, tamamlayıcıdır. 70 illik əsarətdən sonra müstəqillik qazanan Azərbaycan Respublikası multikulturalizm siyasətində yenə bir mərhələyə qədəm qoydu.

Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş etnik təmizləmə siyasətinə, qətlamlara, soyqırımlara qarşı olaraq H.Əliyev yeni bir siyasi xətt təklif etdi. Ermənilərin işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərində törətdikləri vəhşiliklər, tarixi abidə və məskənlərimizi silmək adına atdıqları mənfi addımlara baxmayaraq, H.Əliyev regionda sülhün bərqərar olması üçün mühüm addımlar atmağa çalışırdı. Bununla yanaşı 1992-1993-cü illərdə siyasətdə edilən ciddi səhvlərin nəticəsi olaraq “Sadval” təşkilatı da fəal hərəkətə başlamışdır. Milliyətcə ləzgi 17 Azərbaycan vətəndaşı Ermənistanda təlim keçərək Bakıya gəlmiş, bir sıra təxribatlar törətmişdilər. Azərbaycanın cənub rayonlarından ibarət “Talış-Muğan Respublikası” yaradılması fikri də uğursuzluqla nəticələnmişdir. Cənub rayonlarının əhalisi bu fikri birmənalı olaraq qəbul etməmişdir. Azərbaycan ərazisində əsrlər boyu birlikdə yaşayan heç bir etnik qrup, milli azlıqlar siyasi, dini və digər səbəblərdən qarşı-qarşıya gəlməmiş, münafişə səbəbi olmamışlar.

Azərbaycanın 1991-ci ildə müstəqillik qazandıqdan sonra multikulturalizm, vicdan azadlığının təmini, dini tolerantlıq sahəsində atdığı mühüm addımlardan biri də 1992-ci il “Dini etiqad azadlığı haqqında” [13] Qanunun qəbul edilməsi idi. H.Əliyevin Respublikaya rəhbərliyindən sonra həmin qanun təkmilləşdirilərək 1996 və 1997-ci illərdə müəyyən düzəlişlər olunmuşdur. 1997-ci ildə gürcü yəhudilərinə məxsus sinaqoqun bərpa etdirilməsi hələ o dövrdə ölkəmizdəki etnik azlıqlara olan qayğının nümunəsi idi. Eyni zamanda 1998-ci ildə “Bibiheybət məscidi”nin tikilməsi də xalqımızın milli, dini ənənələrinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı idi. Ümummilli liderin 2001-ci il 21 iyun Fərmanı ilə yaradılan Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi din-dövlət münasibətlərinin tənzimlənməsində mühüm rol oynamış, dövlətin dini sahəyə olan qayğısını nümayiş etdirmişdir. 1999-cu ildə Cənubi Qafqazda ilk dəfə Beynəlxalq Tolerantlıq Gününün Azərbaycanda qeyd edilməsinin təşəbbüskarı da Heydər Əliyev olmuşdur. Bu münasibətlə də ölkəmizdə olan dini konfessiyaların rəhbərləri ilə Ulu öndər şəxsən görüşlər həyata keçirirdi.

1994-cü il 29 sentyabr BMT Baş Məclisinin 94-cü sessiyasında çıxış edən Heydər Əliyev Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının dərisinin rəngindən, dil mənsubiyyətindən, dini fərqliliyindən asılı olmayaraq bərabər hüquqlara sahib olduğunu xüsusi vurğulamışdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1995-ci ildə hazırlanmış, 12 noyabr tarixində referendum yolu ilə qəbul

edilmiş müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyasında tolerantlıq prinsipi əsas götürülərək xalqların hüquqlarını müdafiə edəcək müddəalar əlavə edilmişdir [1]. Azərbaycanda milli azlıqlar üçün lazım gəldikdə yardım siyasəti həyata keçirilir. Belə ki, məhkəmə işində iştirak edən, icraatın aparıldığı dili bilməyənlər üçün məhkəmə işinin materialları ilə tam tanış olmaq, izahat yazmaq, ifadə vermək və rəy bildirmək, çıxış etmək, məhkəmədə vəsatət qaldırmaq, öz dilində şikayət etmək, həmçinin ödənişsiz tərcüməçi xidmətindən yararlanmaq hüququ izah edilir və təmin olunur [2].

Dövlətimizin qurucusu H.Əliyevin təşəbbüsü ilə “Azərbaycan Respublikası Diasporla iş üzrə Dövlət Komitəsi” təşkil olunmuşdur. Bu komitə vasitəsilə xarici ölkələrdə yaşayan həmvətənlərimizlə daimi münasibət saxlanılır və azərbaycançılıq ideologiyasının inkişafı üçün şərait yaradılır. Dahi siyasi xadim Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlərin nəticəsidir ki, bu gün “Azərbaycan multikulturalizmi” və “Multikulturalizmin Azərbaycan modeli” terminləri siyasi leksikonda geniş istifadə olunmaqdadır. [5, s.25].

Ölkənin multikulturalizm siyasətində dövlət-din münasibətləri xüsusi yer tutur. Ölkə əhalisinin 96%-nin müsəlman olmağına baxmayaraq, dövlət digər dinlərə də eyni münasibət göstərir, bütün dini qurumlara lazımi maliyyə dəstəyini göstərir. Bunun nəticəsidir ki, 2003-cü ildən etibarən ölkəmizdə 250-yə qədər məscid tikilmiş, təmir edilmişdir. Bununla yanaşı, 2003-cü ildə Avropa yəhudiləri sinaqoqu, 2011-ci ildə Dağ yəhudiləri sinaqoqu, 2008-ci ildə Roma-katolik kilsəsi tikilmişdir. Papa Ftansisk də öz çıxışlarında Azərbaycan haqqında danışarkən onun dünyada ən tolerant ölkələrdən biri olduğunu xüsusi vurğulayır. Roma Papasının Heydər Məscidində Azərbaycandakı müxtəlif dini liderlər ilə olan görüşü, əməkdaşlığa göstərilən qayğı Azərbaycandakı tolerantlığa, multikultural dəyərlərə göstərilən diqqətdən irəli gəlir.

İ.Əliyevin 2008-ci il “Bakı prosesi” təşəbbüsü Azərbaycanın mədəniyyətlərarası münasibətlərə olan diqqətinin göstəricisi idi. Bu regional təşəbbüsün məqsədi xalqlar arasındakı mədəni və dini münasibətlərin tənzimlənməsindən ibarət idi. Bu təşəbbüs nəticəsində ölkəmizdə ard-arda bir sıra tədbirlər, forumlar və mədəniyyətlərarası dialoqlar təşkil olunmuşdur. “Bakı prosesi” çərçivəsində ölkəmizdə 2015-ci ildə Avropa Oyunları, 2017-ci ildə İslam Həmrəyliyi oyunlarının təşkili mədəniyyətlərarası münasibətlərin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm addımdır.

Prezident İ.Əliyev 2014-cü il fevralın 28-i imzaladığı sərəncamda Respublikamızda millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət Müşavirinin Xidmətini yaratmışdır. Ardınca Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması multikulturalizm siyasəti üçün

mühüm addım idi. Beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri özləri də qeyd edirlər ki, Mərkəzin həyata keçirdiyi layihələr, yol xəritəsi digər ölkələr və təşkilatlar üçün bir model ola bilər. 2016-cı ilin ölkəmizdə "Multikulturalizm" ili elan edilməsi, bu sahədə tədbirlər planının hazırlanması multikulturalizmin dövlət siyasətinin əsasını təşkil etməsinin göstəricisi idi. Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə multikulturalizm mövzusunda keçirilən layihələri xüsusi vurğulamaq lazımdır. Bunun ardınca 2017-ci il "İslam Həmrəyliyi ili" adını almışdır.

2020-ci il Azərbaycan və Ermənistan arasında olan 44 günlük müharibə zamanı biz multikulturalizmin Azərbaycan modelinin inkişafının bariz şahidi olduq. Ləzgi, talış, avar, kürd demədən Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün azsaylı xalqlar "Azərbaycançılıq" ideologiyası əsasında birləşərək düşməne qarşı vətənpərvərlik nümayiş etdirdilər. Bütün dünya azərbaycanlılarının mübarizəsi olan bu savaş mütləq qələbəmizlə başa çatdı. 30 ildir haqqı olan torpaqlardan etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində xüsusi amansızlıqla çıxarılan xalqımız geri dönüş planları qurmağa başladı. 2023-cü il 19 sentyabr tarixində ərazilərimizdə etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirməyə çalışan "Artsax müdafiə ordusu" məhv edildi. Azad edilən ərazilərimizdə mövcud olan yüzlərlə tarixi əhəmiyyətli abidə və tapıntılarımızın ermənilər tərəfindən məhv edilib yararsız hala salınması onların multikultural dəyərlərə olan münasibətinin açıq ifadəsidir. Bütün dünya Azərbaycan Respublikasının Qarabağ ermənilərinə qarşı humanist münasibətinin şahidi oldu. Dövlətimiz Qarabağ ərazisində məskunlaşmış erməniləri öz yaşadığı yerlərdə qalmağa, Azərbaycan cəmiyyətinin parçası olmağa səsleyir. Azərbaycan hökuməti ərazisində yaşayan digər xalqlar kimi ermənilərə də eyni imtiyaz və yardımlarını göstərməyə hazırdır. Lakin buna baxmayaraq Qarabağ ərazisini tərk edən ermənilərə təhlükəsiz şərait yaradılmış, müəyyən ehtiyacları qarşılanmış, humanitar yardım göstərilmişdir.

Ölkədə sabitliyin əsas səbəblərindən biri də multikultural təhlükəsizliyin təmin olunmasıdır. Hal-hazırda ölkəmizdə milli azlıqların müxtəlif problemləri ilə, onların mədəni dəyərlərinin inkişafı və qorunması məsələsi ilə məşğul olan 50-yə qədər qeyri-hökumət təşkilatları, mədəniyyət mərkəzləri, birliklər, cəmiyyətlər fəaliyyət göstərir. Bununla yanaşı, ölkəmizdə yaşayan etnik qrupların öz dillərində 15-dən artıq qəzet, jurnal nəşr etdirilir. 2024-2025-ci tədris ili üçün Elm və Təhsil Nazirliyi I və II siniflər üçün "Azsaylı xalqların dili" fənninin tədrisi üzrə tat dilində dərsliklər hazırlayıb. Hal-hazırda Respublikamızın 14 bölgəsində öz dillərində təhsil alan azsaylı xalqlardan olan şagirdlər üçün dərsliklər hazırlanıb fənnin tədris olunduğu məktəblərə ödənişsiz paylanılır. Bu gün xarici ölkə universitetlərində "Azərbaycan multikulturalizmi" adında fənnin

tədrisi uğurla davam edən siyasətin göstəricisidir. Bu universitetlərə misal olaraq yenicə fənnin tədrisinə başlamış Moskva İslam İnstitutunu göstərmək olar. Bu da gələcəkdə dini tolerantlıq, multikulturalizm mövzularında həyata keçiriləcək layihələrdən xəbər verir.

Azərbaycan xalqları Cənubi Qafqazda yaşayan digər xalqlarla daima sülh içində yaşamağa cəhd göstərmişdir. Lakin bu cəhdlərə baxmayaraq istər Sovet Rusiyasının parçalama siyasətinin təsirindən, istərsə də müxtəlif səbəblərdən yaranan münaqişələr Qafqaz xalqlarını bir-birindən uzaqlaşdırmışdır. Artıq XX əsrin əvvəllərindən irəli sürülən “Qafqaz evi” ideyasının reallaşması üçün tarixi şərait yaranmışdır. Etnik, dil, mədəni, dini baxımından öz rəngarəngliyi ilə seçilən Qafqaz diyarı artıq sülhün təmsilçisi, sabitliyin bərqərar olduğu bir ərazi kimi tanına bilər.

İşğaldan azad edilən ərazilərimizdə yenidənqurma, bərpa işləri başa çatmaq üzrədir. Sevindirici haldır ki, bu gün “Sülhün, dialoqun və tolerantlığın qorunmasında mədəni irsin rolu” adlı XV Beynəlxalq Multikulturalizm Məktəbi Ağdam, Laçın, Şuşa ərazilərində davam edir. Tarixən çoxmədəniyyətlik mərkəzi olan ərazilərimiz artıq dünya ölkələrinin əhalisini qarşılayır. İl ərzində iki dəfə təşkil olunan Məktəbin məqsədi müxtəlif ölkələrdən olan tələbələrə multikultural dəyərlərin, tolerant münasibətin ölkəmizdə qorunub saxlandığına şahid olmalarına imkan yaratmaqdır.

Multikultural dəyərlərin təbliğində Heydər Əliyev fondunun səmərəli fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilir. 2004-cü ildə yaradılan bu fond mədəniyyət, elm, səhiyyə, təhsil və digər istiqamətlərdə hazırlanan layihələri həyata keçirərək dövlətimizin inkişafına mühüm töhfələr vermişdir. Fondun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə irəli sürülən “Tolerantlığın ünvanı – Azərbaycan” başlığı ilə hazırlanan layihə planına əsasən bir sıra sinaqoq, məscid və kilsələr təmir və bərpa edilmişdir. Təkcə ölkə daxilində deyil, xaricdə də bir sıra dini abidələrin, muzey və əlyazmaların bərpasında da fond öz maliyyə dəstəyini göstərmişdir.

2023-cü ildə “Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” seçilən Şuşa 2024-cü ildə “İslam dünyasının mədəniyyət paytaxtı” elan edilmişdir [14]. H.Əliyevin tariximizin rəmzi saydığı bu şəhər məruz qaldığı erməni vandalizminin təsirindən çıxaraq bərpa edilmişdir. Bu ərazidə 32 ildir keçirilməyən “Xarıbülbul” festivalı artıq 2021-ci ildən etibarən keçirilməyə başlamışdır. 2024-cü ildə təşkil olunan festivalda İCESCO-ya üzv ölkələrin nümayəndəlikləri də iştirak etmişdir. Tədbir zamanı ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların nümayəndələri də öz dillərində olan ifaları ilə çıxış etmişlər. Talışca, ləzgiçə, avarca, tatca və digər dillərdə olunan ifalar üzv ölkələrin təmsilçiləri tərəfindən maraqla qarşılanmış, Azərbaycanda mövcud multikultural dəyərlər haqqında fikir formalaşdırmışdır.

Bir ölkənin etnik xüsusiyyətlərini bilmək, orada yaşayan qədim xalqlar haqqında məlumatlar əldə etmək üçün mühüm vasitələrdən biri də xəritələrdir. Buna görə də 2024-cü ildə hazırlanmış “Qafqaz-diyarının xəritəsi – Tiflis 1874” [8] nəşri vacib mənbədir. Bu xəritə vasitəsilə bu günə qədər saxtalaşdırılmış bütün tarixi-coğrafi toponimlərimiz, etnik coğrafiyamız üzə çıxarılmış, başqa dillərə də tərcümə edilərək dünya ictimaiyyətinə təqdim edilmişdir. Tariximizin reallıqlarının üzə çıxarılması bizim milli məsələmiz, bütün azərbaycanlıların haqqıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995, 29 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2024, 456 s.
3. *Abdullayev K.* Azərbaycan multikulturalizmi: Dərslik. Bakı, 2017, 421 s.
4. *Abdullayev K.M.* Multikulturalizm və tolerantlıq tarixən azərbaycanlıların həyat tərzinə olub / K. Abdullayev / “İki sahil” qəz., Bakı, 2017, 5 may, № 79. s.17
5. *Abdullayev K.M.* Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi / Kamal Abdulla // “Azərbaycan” qəz., Bakı, 2015, 1 may, s.3
6. *Abdullayev K.M.* Azərbaycan multikulturalizmi bu gün: Portuqaliyadan İndoneziyaya... / K.Abdullayev / “Xalq” qəz., Bakı, 2016, 6 yanvar, s.4
7. *Həsənov Ə.M.* Azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin mərhələləri (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində). Bakı, 2016, 80 s.
8. Qafqaz Diyarının Xəritəsi – Tiflis, 1847-ci il. Bakı, 2023, 36 s.
9. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir: metodik tövsiyələr. Bakı, 2016, 59 s.
10. Azərbaycan Respublikasında 2009-cu ildə əhəlinin siyahıya alınması / www.e-qanun.az
11. Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı / <http://www.president.az/articles/11740>
12. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının keçirilməsi Haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı / <https://files.preslib.az/projects/diaspora/c1.pdf>
13. Dini etiqad azadlığı haqqında / www.e-qanun.az
14. “Şuşa – Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı” ilinin rəsmi açılış mərasimi keçirildi - Şuşa İli | Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi (culture.gov.az)

Redaksiyaya daxil olub 17.11.2024